

Een vertaalstap, geen theologie

Toelichting bij Openbaring 1:10 in de *Bijbel in Gewone Taal*

Vraag

Op 1 oktober is de *Bijbel in Gewone Taal* (BGT) gepresenteerd. Een nieuwe vertaling van de Bijbel, waar ook in de Adventkerk door velen naar werd uitgekeken. Al snel kwam er ook een prangende vraag, over de vertaling van Openbaring 1:10. In dat vers wordt verteld dat Johannes, op Patmos, een droom krijgt. In de BGT staat dat hij die droom kreeg 'op een zondag, de dag van de Heer'. In dit artikel leggen we uit waarom dit zo vertaald is, wat het betekent, en vooral ook wat het niet betekent.

Achtergrond

In het Grieks staat *hê kuriakê hêméra*. Letterlijk weergegeven is dat iets als 'de Heer-dag'. In alle vertalingen staat 'de dag des Heren' of 'de dag van de Heer', ook in de *Bijbel in Gewone Taal*. Tegelijk biedt de BGT ten opzichte van andere vertalingen iets nieuws. Het uitgangspunt is begrijpelijkheid. De BGT is bedoeld als een tekst die voor iedereen direct leesbaar en begrijpelijk is.

Als je in Openbaring 1:10 alleen vertaalt met 'de dag van de Heer' voldoe je niet aan de voorwaarde van begrijpelijkheid. Want hoe kunnen lezers van nu zomaar weten dat hiermee één van de dagen van de week wordt bedoeld? Met 'de dag van de Heer' wordt op alle andere plaatsen in de Bijbel juist iets heel anders bedoeld: de dag waarop God zal rechtspreken over de levenden en de doden.

Voor het doel van de BGT was het dus nodig om zó te vertalen dat het duidelijk is wat hier is bedoeld. Om welke weekdag gaat het? Volgens de grote meerderheid van de tekstuitleggers betekent 'de dag van Heer' hier de zondag. In het Nieuwe Testament heeft de zondag een bijzondere plaats vanwege de opstanding. En de uitdrukking *hê kuriakê hêméra* werd gebruikt als een soort eretitel voor die dag. De bijbelwetenschap reikt ons hier dus twee dingen aan: *hê kuriakê hêméra* is een aanduiding voor de zondag, en de achtergrond is Jezus' opstanding en verschijning op de eerste dag van de week.

Vertaalkeuze

Eerst een belangrijk punt: in het Grieks is er een duidelijk verschil tussen *hê kuriakê hêméra*, 'de Heer-dag' als aanduiding voor de zondag, en *hê hêméra tou kuriou*, 'de dag van de Heer' als aanduiding van de dag van het oordeel. In onze bijbelvertalingen valt dat verschil weg. Alle vertalingen kiezen ervoor om beide Griekse uitdrukkingen hetzelfde weer te geven, als 'de dag van de Heer' (of: 'de dag des Heren'). Waarom? Omdat het alleen zo correct Nederlands is. Het Nederlands heeft geen goede mogelijkheid om die andere Griekse uitdrukking ook herkenbaar anders weer te geven.

Maar als we nu de lezer toch dit verschil in het Grieks willen meegeven? Ten eerste omdat dat recht doet aan de brontekst en ten tweede omdat dat past bij het doel van de BGT, begrijpelijkheid. Dan moet je een extra vertaalstap zetten.

Is het verduidelijken van de uitdrukking in Openbaring 1:10 een legitieme vertaalstap? Het past helemaal bij de vertaalstrategie van de BGT: impliciete informatie die voor de oorspronkelijke lezers evident was, maar voor lezers van nu ontoegankelijk is, mag expliciet

worden gemaakt. Een onzichtbaar schakeltje in de tekst wordt zichtbaar gemaakt, omwille van de begrijpelijkheid. Het is een vertaalstap die past bij de aanpak van de BGT. Het is geen theologische interpretatie en geen theologisch oordeel van de vertalers.

Relevantie voor nu

Als vertalers zijn we dienstbaar aan de tekst. We volgen niet onze eigen mening, maar gebruiken onze deskundigheid om weloverwogen keuzes te maken. We hebben niet gewerkt vanuit één bepaalde theologische positie, maar vanuit een diep respect voor de tekst en de relevantie ervan voor de lezer van nu.

Wat is die relevantie? Wie bepaalt dat? Dat bepaalt u, als bijbellezer. Het oordeel wát de teksten ons te zeggen hebben, wat ze voor nu impliceren, dat is niet aan de vertalers, maar aan de lezers en gebruikers van de Bijbel. De vertalers bieden de tekst aan, in dit geval op een heel begrijpelijke manier. De lezers bepalen welke betekenis de tekst kan hebben voor het leven van vandaag de dag.

Gevoeligheden

Houden de vertalers rekening met theologische gevoeligheden? Natuurlijk. Een vertaalkeuze is nooit ingegeven om een bepaalde theologische opvatting te dwarsbomen. Maar de vertaalwerkwijze gaat altijd voor op theologische voorkeuren. In die zin staat een vertaling als de BGT boven alle verschillende theologische stromingen. Dat er met gevoeligheden rekening is gehouden, blijkt uit een paar bijsturingen in de vertaling van Daniël en Openbaring, n.a.v. suggesties van prof. Van Moere. Enkele gevoelige teksten konden aangepast worden. Er werd een manier gevonden om de teksten evengoed, of zelfs beter, weer te geven zoals paste bij de doelstelling van de BGT.

Maar er staat tegenover dat we ook in de laatste ronde, de eindredactie, nog gekeken hebben of alle teksten voldeden aan de doelstelling van de BGT. En dat was bij Openbaring 1:10 nog niet het geval. Daarom is die tekst in het laatste stadium juist verduidelijkt.

Geen theologische stellingname

De vertaalkeuze van Openbaring 1:10 moet dus niet gezien worden als een theologische stellingname. De vraag wat de verhouding tussen sabbat en zondag is, en hoe christenen het vierde gebod moeten uitleggen en toepassen, valt buiten het werkveld van het Nederlands Bijbelgenootschap.

Dat de zondag in het vroege christendom een bijzondere dag werd is duidelijk. Dat hangt samen met de opstanding van Jezus. Het is ook duidelijk dat de stap om het sabbatsgebod naar de zondag over te hevelen, pas veel later werd gezet. In het Nieuwe Testament zien we nog volop discussie over de plek van de joodse wet in het christelijke leven. Dit is uitleg over de tijd van het Nieuwe Testament.

Wat het betekent voor vandaag, valt buiten het werkveld van het bijbelgenootschap. Het is aan theologen om uit te leggen wat de samenhang is tussen de benaming van de zondag als de dag van de Heer en het vierde gebod. Die ruimte is er en die blijft er, ook met deze duidelijke vertaling van Openbaring 1:10.

Overzicht

De belangrijkste punten op een rij.

1. In het Grieks staat in Openbaring 1:10 een bijzondere aanduiding, die één keer voorkomt in de Bijbel.
2. In het Nederlands wordt het vertaald met 'de dag van de Heer', en daarmee klinkt het precies hetzelfde als de naam voor de dag waarop God zal rechtspreken over levenden en doden.
3. Met alleen 'de dag van de Heer' is Openbaring 1:10 onduidelijk: lezers van nu herkennen deze uitdrukking niet meer.

4. De BGT wil duidelijkheid verschaffen voor lezers van nu.
5. De algemene uitleg is, dat de uitdrukking in Openbaring 1:10 op de zondag slaat. Het is een eretitel voor de zondag, omdat Jezus op die dag was opgestaan.
6. De BGT volgt de algemene uitleg en geeft duidelijkheid: 'op een zondag, de dag van de Heer'
7. Dit is een vertaalkeuze, geen theologische keuze.
8. De vraag hoe we de verhouding tussen sabbat en zondag mogen zien, valt buiten het werkveld van de vertalers van het Nederlands Bijbelgenootschap. Ook de BGT van Openbaring 1:10 laat ruimte om daar verschillend over te denken.

Tot slot

Het Nederlands Bijbelgenootschap is er voor mensen van zeer uiteenlopende kerkelijke tradities. We willen iedereen ter wille zijn met een betrouwbare, zorgvuldig gemaakte, en goed begrijpelijke vertaling. Daarom hebben we ons strikt gehouden aan een vertaalmethode, die paste bij het doel van de *Bijbel in Gewone Taal*. We weten dat we het niet in ieder bijbelvers alle verschillende lezers naar de zin kunnen maken. Maar we kunnen wel duidelijk maken dat deze vertaling op een integere manier is gemaakt.

--
[Stefan van Dijk en Matthijs de Jong](#). De auteurs hebben als vertalers meegewerkt aan de *Bijbel in Gewone Taal*.

Voor wie meer wil weten over de vertaalmethode van de *Bijbel in Gewone Taal*, is er het boek van Matthijs de Jong, *'Hoe vertaal je de Bijbel in gewone taal?'* (Heerenveen, 2014).

--
De reactie bij deze uitleg van prof. dr. Rudy van Moere, em. predikant Adventkerk en em. hoogleraar Oude Testament en Bijbels Hebreeuws, Faculteit Protestantse Godgeleerdheid in Brussel, en bestuurslid van het Nederlands Bijbelgenootschap:

"Deze vertaling van Openbaring 1:10 is tot stand gekomen als deel van de eindredactie, dus nadat ik de teksten had meegelezen. Anders zou ik er zeker een vraag over hebben gesteld! Ik besef heel goed dat het vertaalteam van NBG een keuze moest maken tussen de verschillende mogelijke interpretaties van dit vers. De verantwoording van de gemaakte keuze is helder beargumenteerd hoewel ikzelf de voorkeur geef aan een andere interpretatie. Dit doet echter niets af van het feit dat ik als bestuurslid van het NBG vierkant achter de uitgangspunten van de Bijbel in Gewone Taal sta en deze nieuwe Nederlandstalige Bijbel ronduit schitterend vind."